

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**TEACHING UZBEK LANGUAGE IN SCHOOLS WITH A FOREIGN LANGUAGE OF INSTRUCTION BY COMPARING WITH THE NATIVE LANGUAGE****Shokhrouz Mominzoda Umarjon***Uzbek language teacher of the highest category**Fergana, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: Uzbek language, non-Uzbek schools, contrastive linguistics, contrastive method, communicative competence, methodological recommendations.

Received: 21.09.25**Accepted:** 22.09.25**Published:** 23.09.25

Abstract: This article explores the theoretical and lingvodidactic foundations of teaching Uzbek in non-Uzbek schools through comparison with students' native languages. The research highlights the importance of teaching the state language, methodological challenges in a foreign-language environment, and the role of contrastive linguistics in developing communicative competence. The Uzbek language is compared with Russian, Tajik, and Kazakh at phonetic, grammatical, and lexical levels. As a result, methodological recommendations for effective teaching of Uzbek have been developed.

O'ZBEK TILINI O'ZGA TILLI MAKTABLARDA ONA TILI BILAN QIYOSLAB O'QITISH**Shohro'z Mominzoda Umarjon***Oliy toifali O'zbek tili fani o'qituvchisi**Farg'ona, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: o'zbek tili, o'zga tili maktab, qiyosiy lingvistika, kontrastiv metod, nutqiy kompetensiya, metodik tavsiyalar.

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek tilini o'zga tili maktablarda ona tili bilan qiyoslab o'qitishning nazariy va lingvodidaktik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida davlat tilini o'qitishning dolzarbligi, o'zga tili muhitda yuzaga keladigan metodik muammolar, shuningdek, qiyosiy lingvistikaning o'quvchilar nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi o'rni yoritilgan. Maqolada o'zbek tilining fonetik, grammatik va leksik jihatlari rus, tojik hamda qozoq tillari bilan qiyoslab ko'rsatilgan.

**ПРЕПОДАВАНИЯ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛАХ С ИНОЯЗЫЧНОМ
ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ ПУТЕМ СОПОСТАВЛЕНИЯ С РОДНЫМ ЯЗЫКОМ****Шохроуз Моминзода Умарджон***Учитель узбекского языка высшей категории
Фергана, Узбекистан***О СТАТЬЕ****Ключевые слова:** узбекский язык, школы с неузбекским языком обучения, сопоставительная лингвистика, контрастивный метод, речевая компетенция, методические рекомендации.**Аннотация:** В данной статье рассматриваются теоретические и лингводидактические основы учащихся. В исследовании анализируются актуальность обучения государственному языку, методические проблемы, возникающие в иноязычной среде, а также роль сопоставительной лингвистики в развитии речевой компетенции. Узбекский язык сопоставляется с русским, таджикским и казахским языками на фонетическом, грамматическом и лексическом уровнях. В результате разработаны методические рекомендации по эффективному преподаванию узбекского языка.

Mustaqil O'zbekiston sharoitida milliy tilning nufuzi va ijtimoiy mavqeini mustahkamlash masalasi davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biridir. "Davlat tili haqida"gi qonun hamda keyingi yillardagi Prezident farmon va qarorlarida o'zbek tilining davlat tili sifatidagi huquqiy asoslari belgilab berildi [1-3]. Shu bilan birga, mamlakatimizda ko'p millatli jamiyat mavjudligi bois, ta'lim tizimida o'zga tilli maktablar faoliyat ko'rsatadi. Mazkur maktablarda o'zbek tilini o'qitish ikki vazifani bajaradi:

- O'quvchilarda davlat tilini bilish malakasini shakllantirish;
- Ularning kommunikativ ehtiyojlarini ta'minlash va ijtimoiy integratsiyani kuchaytirish[5].

Shu sababli o'zbek tili ta'limi ona tili emas, balki ikkinchi til yoki begona til sifatida o'qitiladi. Bu esa metodik yondashuvlarda farqni talab qiladi. O'zbek tili ta'limi o'zga tilli muhitda quyidagi xususiyatlarga ega:

- Nutqiy muhitning yetishmasligi. O'quvchilar uyda va ijtimoiy muhitda asosan o'z ona tillarida muloqot qiladilar. Shuning uchun maktabdagi mashg'ulotlar til o'rganishning asosiy manbaiga aylanadi.

- Psixolingvistik omillar. Til o'rganuvchilar ona tilining ta'siri ostida xatolarga yo'l qo'yadilar (interferensiya).

- Dars jarayonida qo‘shimcha ko‘mak vositalaridan foydalanish zarurati. Vizual materiallar, qiyosiy mashqlar, tarjima metodlari ko‘proq qo‘llanadi.

- Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga yo‘naltirish. Grammatik qoidalarni yodlash emas, balki amalda qo‘llashga e‘tibor beriladi [1-7].

Metodik adabiyotlarda qayd etilishicha, o‘zbek tilini o‘zga tillilarga o‘qitishda kommunikativ metod, qiyosiy-analitik metod, lingvomadaniy yondashuv samarali hisoblanadi. O‘zga tilli maktablarda o‘zbek tilini o‘qitishning muhim jihati — uni o‘quvchilarning ona tili bilan qiyoslashdir. Qiyoslash jarayonida:

- Fonetik darajada: tovushlar tizimidagi farqlar (masalan, tojik tilida “h” tovushi bor, o‘zbek tilida esa cheklangan holda qo‘llanadi; rus tilida “q” tovushi mavjud emas);

- Grammatik darajada: qo‘shimchalar tizimi (o‘zbek tilida agglutinativlik, rus tilida esa flektivlik);

- Leksik darajada: umumturkiy so‘zlar va arabcha-forscha o‘zlashmalarni qiyoslash;

- Nutqiy darajada: gap tuzilishi, so‘z tartibi, murojaat shakllarini farqlash zarur [1-7].

Shunday qilib, qiyoslash orqali o‘quvchilar o‘zbek tilining o‘ziga xos xususiyatlarini tezroq anglaydilar va nutqda qo‘llashga intiladilar. Tilshunoslikda qiyosiy tahlil metodlari qadimdan mavjud bo‘lib, XIX asrdan boshlab kontrastiv lingvistika sifatida shakllandi. Qiyosiy tahlilning asosiy maqsadi ikki yoki undan ortiq tillarning o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlash, ularni tizimli asosda o‘rgatishdan iborat. O‘zbek tilini o‘zga tilli maktablarda o‘qitishda kontrastiv metod ikki vazifani bajaradi:

- o‘quvchilar uchun tushunarsiz bo‘lgan jihatlarini ona tili bilan taqqoslab tushuntirish;

- til o‘rganishda interferensiya xatolarini kamaytirish.

Masalan, o‘zbek va rus tillarini qiyoslaganda gap bo‘laklari tartibida farq mavjud:

O‘zbek tilida: Men kitob o‘qiyman. (so‘z tartibi qat’iy)

Rus tilida: Я читаю книгу / Книгу я читаю. (so‘z tartibi erkinroq)

Shu asosda o‘quvchiga o‘zbekcha gap tuzilishi qat’iy ekanligi izohlanadi. Shuningdek, o‘zbek tili o‘zga tilli maktablarda asosan rus, tojik, qozoq tillari bilan qiyoslab o‘rgatiladi:

- Rus tili bilan qiyoslash: fonetika va grammatikada ko‘plab farqlar mavjud. O‘zbek tilida urg‘u odatda oxirgi bo‘g‘inga tushadi, rus tilida esa har xil bo‘g‘inda bo‘lishi mumkin. O‘zbek tilida otlarning jins kategoriyasi yo‘q, rus tilida esa mavjud (мальчик – девочка).

- Tojik tili bilan qiyoslash: leksik o‘xshashliklar ko‘p, chunki tarixiy aloqalar kuchli. Ammo morfologik tizimda katta farqlar mavjud: tojik tilida otlarda ko‘plik ko‘pincha “-он” qo‘shimchasi bilan yasaladi (китоб – китобон), o‘zbek tilida esa “-lar” bilan (kitob – kitoblar).

– Qozoq tili bilan qiyoslash: turkiy tillar qatoriga mansub bo'lgani sababli grammatik va fonetik o'xshashliklar ko'p. Farqlardan biri — qozoq tilida “ы, і” unlilari keng ishlatiladi, o'zbek tilida esa ular cheklangan.

– Bunday qiyoslashlar dars jarayonida o'quvchilar uchun tushunarli bo'ladi va bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishlariga yordam beradi. Shu tariqa, grammatik, leksik va fonetik farqlarni quyidagicha o'rgatish usullari mavjud:

– Fonetik qiyoslash. O'quvchilarga tovushlar tizimidagi farqlarni eshitish mashqlari orqali tushuntirish samarali hisoblanadi. Masalan, rus tilida mavjud bo'lmagan “q”, “g” tovushlarini talaffuz qilish uchun maxsus fonetik mashqlar tuziladi.

– Grammatik qiyoslash. Grammatik qoidalar qiyosiy jadval orqali tushuntiriladi. Masalan:

Til	Ko'plik qo'shimchasi	Misol
O'zbek	-lar/-lar	kitob – kitoblar
Tojik	-он	китоб – китобон
Rus	-ы/-и	книга – книги

Bunday jadval o'quvchining eslab qolish jarayonini yengillashtiradi.

– Leksik qiyoslash. O'quvchilarga umumiy o'zlashma so'zlarni va faqat bir tilga xos so'zlarni ajratib o'rgatish muhimdir. Masalan:

- O'zbek va tojik tilida umumiy: maktab – мактаб, kitob – китоб;
- faqat o'zbekchada: ko'cha, faqat tojikchada: куча (hovli ma'nosida).

Shunday qilib, lingvodidaktik tajribalar shuni ko'rsatadiki, til o'rgatishda qiyosiy yondashuv faqat qoidalarni tushuntirish emas, balki o'quvchining amaliy nutqiy malakasini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Qiyoslash orqali:

- o'quvchi tezroq eslab qoladi;
- nutqiy xatolar kamayadi;
- tarjima malakasi shakllanadi;
- ikki tilni qiyoslash orqali madaniy tafakkur ham rivojlanadi.

O'zbek tilini o'zga tilli maktablarda o'qitish jarayoni mamlakatimiz ta'lim siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki davlat tilini bilish jamiyatning barcha qatlamlari uchun zarur bo'lgan kommunikativ ehtiyojni qondiradi, o'quvchilarni ijtimoiy hayotga faol integratsiyalashuviga xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, o'zbek tilini o'qitish ona tili sifatida emas, balki ikkinchi til sifatida metodik yondashuvni talab qiladi.

Maqola tahlillaridan ko'rinadiki, o'zbek tilini o'zga tilli muhitda o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari mavjud: nutqiy muhitning yetishmasligi, interferensiya xatolarining paydo bo'lishi, qo'shimcha ko'makchi vositalarga ehtiyoj sezilishi hamda kommunikativ kompetensiyani

shakllantirish zaruriyati. Bu jihatlar dars jarayonida o'zbek tilini maxsus metodlar orqali, ya'ni interfaol usullar, ko'rgazmali vositalar, qiyosiy tahlillardan foydalanish orqali samarali o'zlashtirish mumkinligini ko'rsatadi.

Shuningdek maqolada o'zbek tilini ona tili bilan qiyoslab o'qitishning lingvodidaktik asoslari yoritildi. Kontrastiv lingvistika tamoyillari asosida o'zbek tilining fonetik, grammatik va leksik xususiyatlari rus, tojik, qozoq tillari bilan qiyoslandi. Qiyosiy tahlil o'quvchilar uchun yangi ma'lumotlarni tezroq o'zlashtirish, nutqda xatolardan qochish, ikki tillilik tajribasidan samarali foydalanish imkonini beradi. Amaliy mashqlar — qiyosiy jadval tuzish, tarjima mashqlari, dialoglar va nutqiy vaziyatlarni taqqoslab o'rganish — o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega ekani aniqlandi.

Umuman olganda, maqolada o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilini o'zga tilli maktablarda samarali o'rgatish uchun:

- davlat tilining ijtimoiy ahamiyatidan kelib chiqib, uni ikkinchi til sifatida metodik asosda o'qitish;
- o'quvchilarning ona tili bilan qiyosiy tahlillarga tayangan holda lingvodidaktik mashqlarni ishlab chiqish;
- fonetik, grammatik va leksik farqlarni amaliy mashqlar orqali mustahkamlash zarur.

Natijada, o'quvchilar nafaqat davlat tilini o'zlashtiradilar, balki uni ijtimoiy muloqotda erkin qo'llash malakasini ham shakllantiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdurahmonov G'., Mahmudov N. O'zbek tili o'qitish metodikasi. – T.: Fan, 2022.
2. Qo'ng'irov R. O'zbek tili ta'limi metodikasi. – T.: Noshir, 2023.
3. Sodiqova M. O'zbek tilini o'zga tilli guruhlarda o'qitish metodikasi. – T.: Fan va texnologiya, 2024.
4. G'afforova D., Ergasheva Z. Ona tili va adabiy ta'limning metodik asoslari. – T.: Fan va texnologiya, 2017.
5. Makhmudova N. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. – T.: Fan, 2022.
6. Султанова М. Методика преподавания узбекского языка как второго. – Т.: Фан, 2024.
7. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: CUP, 2023.